

František Šmahel – Nalézání, setkávání a míjení v životě jednoho medievisty. Praha: Argo 2009

Jiří Woitsch

*Etnologický ústav AV ČR, v.v.i.
jiri.woitsch@post.cz*

FRANTIŠEK ŠMAHEL (nar. 1934 v Trhové Kamenici) patří bez nejmenších pochyb k nejvýznamnějším českým historikům 20. století a bez nadsázky lze konstatovat, že jeho dílo koncentrované zejména na problematiku husitství patří k nemnoha badatelským výsledkům našich historiků, které byly a jsou respektovány v evropském i celosvětovém měřítku. F. Šmahel – i přes protivenství politické moci způsobené jeho pevnými morálními zásadami – pracoval vždy v úzkém kontaktu s aktuálním mediivistickým diskursem, přičemž asi největší vliv na jeho tvorbu měla francouzská škola Annales. Konečně s čelnými „analysty“ jej pojilo a pojí i blízké přátelství – jmenujme alespoň Jacqua Le Goffa. Právě blízkost francouzskému badatelskému prostředí, byť nejen ta, jej motivovala k zájmu o nová témata, badatelské přístupy, nevědní prameny a interpretace. F. Šmahel – ač historik středověku, který je autorem nesčetné řady „klasických“ prací o politických, hospodářských, sociálních resp. kulturních dějinách – jako jeden z prvních dějepisců u nás též programově studoval otázky národního či národnostního cítění, zajímal se o symboliku, dobové mentality, svět obyčejných lidí středověku, výbuchy lokálního násilí. Zkrátka a dobře, patřil k průkopníkům těch historiografických orientací, které si zvykneme – ne zcela přesně – označovat za historicko–antropologické a mikrohistorické. Jakoukoliv další Šmahelovu knihu, studii či intelektuálně jiskřivou recenzi tak musíme vždy očekávat s napětím, příjemným mrazením v zádech a zvědavostí; v posledních letech pak i počítat s tím, že se povčíváme v cizích jazycích. Možná až polovina Šmahelových textů je publikována v Německu, Francii, Anglii či Itálii. I to svědčí o mnohém.

Mrazení v zádech a příjemné pocity, budiž to řečeno hned na úvod, však v případě recenzované monografie, lze-li tak knihu vůbec označit, střídá spíše údiv. V prestižní řadě *Historické myšlení* nakladatelství Argo totiž vyšla kniha, kterou lze jen těžko jednoznačně zařadit k nějakému žánru psaní o dějinách a stejně tak těžko lze nalézt smysl jejího vydání. Nedomnívám se totiž, že by F. Šmahel byl na samém konci vědecké dráhy a neměl již co nového říct, nedomnívám se, že je z těch, kteří by chtěli sami sobě stavět pomníky, nedomnívám se, že by recenzovaná kniha byla byť o drobeček lepším svědectvím o autorově osobním a vědeckém životě, než „obyčejné“ paměti. O ty se však rozhodně nejedná. Co tedy máme před sebou, co vlastně je ona „Ego – Histoire“, za kterou knihu označuje samotný autor?

V první části knihy (s. 15–330) před námi defilují Šmahelovi učitelé, kolegové a přátelé, významní čeští a světoví historici, filozofové či jazykovědci (převážně samozřejmě medievisté), kteří jsou představeni vždy krátkým velmi osobním vzpomínkovým medailonkem, po kterém následuje výběr Šmahelových recenzí na jejich díla a vice versa recenze a referáty těchto osobností na práce F. Šmahela. Z publikovaných textů jasně vysvítá, jaký respekt měly texty F. Šmahela minimálně od 60. let 20. století u domácích i zahraničních historiků zvůčných jmen i jeho fenomenální přehled a kritický nadhled nad pracemi jeho kolegů. Vidíme, že i v letech, která jsou někdy zjednodušujícím způsobem kritizována, fungovala i na stránkách našich historických časopisů překvapivě věcná kritická diskuse,

být zahalená v marxistickém hávu. A F. Šmahelovi slouží ke cti, že se svým dobovým zájmem o marxistická explanační schémata netají.

K výběru historiků a historiček, kteří jsou nejen v této části knihy představeni, asi těžko mít kritické námitky. Autor se možnou subjektivností netají a upozorňuje, že se převážně zaměřil na kolegy a kolegyně dřívějšího data narození. Stejně tak nevdá – ba spíše naopak – otevřená vyjádření na úvod jednotlivých oddílů. Za pozoruhodné zde mj. považuji s respektem až s žáčkovskou úctou psané hodnocení Františka Grause (s. 28–29), na dnešní dobu plnou rychlých odsudků odvážně pozitivní hodnocení Roberta Kalivody (s. 69) nebo slova plná hořkosti vyřčená na adresu Josefa Macka (s. 124). V případě zahraničních historiků (např. Paul de Voogt s. 17, Howard Kaminsky s. 91) jsou pak Šmahelovy minimedailonky zajímavým svědectvím o absurditách doby nedávno minulé. Zmíněné pozoruhodné úvodové stati však zabírají sotva 20 tiskových stran, celý první oddíl knihy jich má přes 300. Na myslí pak, bohužel, tane otázka, komu a k čemu je publikování desítky let starých recenzí či polemik. Je svědectví těchto textů opravdu tak závažné, že je má smysl znovu vydávat? Posouvají výrazně naše poznání vývoje středoevropského dějepiscetví? Není náhodou absurdní mluvit o egohistorii v případě recenzních textů – které sice vždy významně přispívaly k rozvoji kritického myšlení, ale byly také zcela samozřejmě svázány jasnými formálními a obsahovými standardy, nota bene když autorem desítek otištěných recenzí není ani F. Šmahel? I ty nejbahnálnější definice egodokumentů totiž vždy mluví o tom, že má jít o prameny, které nějak odráží niterné pocity, prožívání a názory zkoumaného ega. V pokřivené logice recenzované knihy by ovšem takovým egoprámenem k myšlení F. Šmahela asi byla i tato recenze. . .

Poněkud odlišný charakter druhé části knihy (s. 331–406), ve které jsou otištěny jubilejní zdravotice, znojva také recenze a nekrolog, o F. Šmahelovi (budeme-li v knize nějaké stopy egohistorie hledat) přeci jen vypovídá více. Texty už se tolik nedrží striktních kánonů akademického psaní a zrcadlí se v nich přátelský vztah a respekt ke zmiňovaným osobnostem (mj. Jean–Claude Schmitt, Pavel Spunar či Zdeňka Hledíková). Celkově je ovšem celý oddíl jen disparátní tříšt marginálních textů a opět je potřeba se ptát, zda je např. nutné po pouhém jednom roce znovu vydávat recenzi na paměti Arona J. Gureviče.

Třetí oddíl knihy (s. 407–442) přináší opět většinou osobně laděné vzpomínkové texty, v tomto případě (s několika částečnými výjimkami – např. František Kavka či Dušan Třeštík) výhradně nekrology. Ačkoliv v nich s ohledem na důvody sepsání logicky převažují věcné a vážné tóny, tu a tam přeci jen probleskne Šmahelův nadhled i humor. Výběr zařazených statí je opět subjektivní, autor publikoval nekrologů samozřejmě podstatně více. Nicméně zde, jako u výše hodnocených oddílů, bezzbytky platí – koho příslušné texty zajímají, má samozřejmě možnost si je vyhledat. Pro případné hodnocení životního díla F. Šmahela by stačilo ve dvou větách uvést, proč právě tyto texty považuje za významnější než jiné. Pro budoucího Šmahelova biografa či badatele sledujícího dějiny novodobého středoevropského dějepiscetví, který – bude-li chtít pracovat poctivě – bude muset stejně pročíst a promyslet celé jeho úctyhodné dílo, by to bylo dostatečné. Nakladatelství Argo by pak mohlo místo recenzované publikace třeba v reedici vydat některou ze Šmahelových průlomových prací staršího data.

Výše uvedenou zmínkou o autorském hodnocení významu vlastních textů se dostáváme k poslední – a možná nejpřínosnější části knihy (s. 443–532), ke které můžeme přičíst i úvodní autorovo slovo na s. 9–13. Vedle kompletní, logicky a přehledně strukturované bibliografie dovedené až k roku 2009, narativního i dnes moderního strukturovaného životopisu (výčet nejrůznějších ocenění, včetně státních vyznamenání a členství v zahraničních vědeckých společnostech je dechberoucí) totiž F. Šmahel na s. 454–465 zařadil i jakéhosi průvodce po svém

díle. Vyjadřuje se v něm k inspiračním zdrojům vlastního bádání, dává nahlédnout za oponu „suché“ vědy (ano i medievista může při objevu neznámého pramene zažít „pomíjivou chvíli slasti“, viz s. 457), znovu hodnotí své učitele a kolegy. Ukazuje též, jak podstatné jsou pro něj i některé jen zdánlivě okrajové texty publikované např. v často podceňovaných jubilejních sbornících. Za důležité nejen pro začínající sociální a humanitní vědce a historiky zvláště považují Šmahelovy opakované zmínky o nutnosti prověřovat odvážné hypotézy a novátorské interpretace v pramenech – ať už půjde o de facto antropologický výzkum symbolů, či kvantifikační analýzy. A nebyl by to F. Šmahel, aby na s. 462–464 jakoby mimochodem nezařadil až paradigmatický návod, jak psát a chápat „historické analýzy vyššího stupně“.

Co říci závěrem? Pro *Nalézání, setkávání a měnění v životě jednoho medievisty nenalézám* ve Šmahelově celoživotním díle důstojné místo, myslím, že se může *setkat* jen s minimem čtenářského zájmu a *míjí* se s jakýmkoliv smyslem. Ano, některé velmi osobní pasáže či výběr zařazených textů o osobě autora něco říkají, bibliografie a životopis bezesporu najdou praktické využití. Autor vzdal hold některým kolegům, upozornil na důležitost recenzních statí pro utváření vědění v sociálních vědách a určitě i „ulehčil námahu bibliografům“ (s. 9). Mnohem raději bych si ovšem přečetl něco skutečně nového, anebo jak bylo naznačeno v úvodu, skutečné autorovy vzpomínky. Historik světového věhlasu, z donucení horník i tramvaják, pamětník vědeckých, společenských i politických událostí a převratů by v nich jistě dokázal říct mnohé. Doufejme, že na nich již pracuje.

To, že je publikace označena za výstup Výzkumného záměru Historického ústavu AV ČR a opatřena jmény recenzentů, a tudíž splňuje kritéria pro zařazení do databáze RIV, je pak už jen smutnou třešničkou na dortu. F. Šmahel totiž patří k otevřeným a oprávněným kritikům absurdních bodovacích kritérií Rady pro výzkum, vývoj a inovace. Avšak hle – tváří v tvář absurdnímu systému (a dost možná i pod tlakem instituce, ve které působí) i on sklání hlavu a činí za dost povinným formalitám (z hlediska nikoliv jen formálního však měli být všichni autoři otištěných často velmi rozsáhlých recenzí na Šmahelovy texty uvedeni jako členové autorského kolektivu!). Kniha, která historické bádání nikam neposouvá, byť je dílčí výpovědí o životě a díle svého (spolu)autora, tedy alespoň přinese nezbytné body potažmo peníze. Domnívám se, že je to na historika Šmahelova formátu přeci jen trochu málo.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] ŠMAHEL, F. 2009. *Nalézání, setkávání a měnění v životě jednoho medievisty*. Praha: Argo, 534 s.

*Publikace textu v časopise AntropoWebzin byla podpořena v rámci studentské grantové soutěže ZČU, projekt číslo SGS–2010–019.